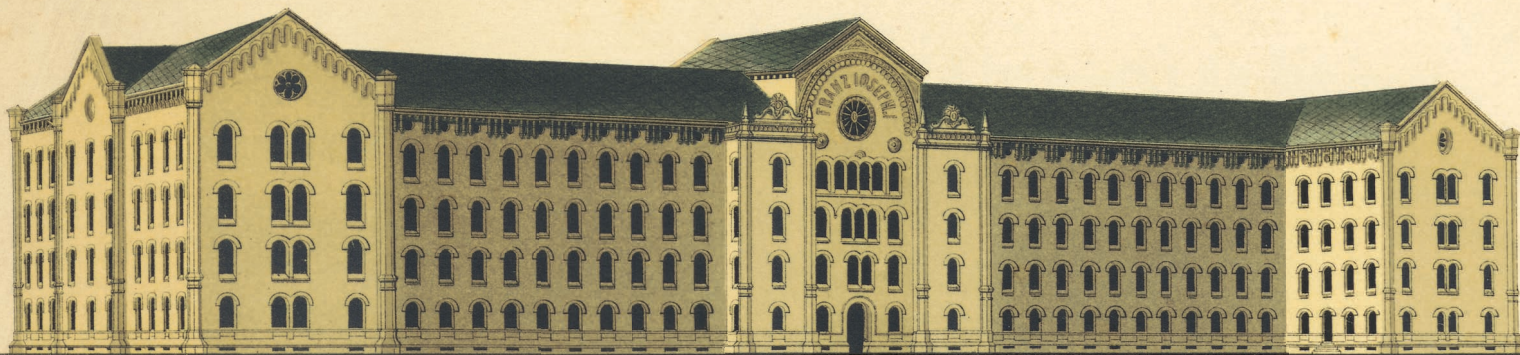

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije
Služba za kulturno dediščino
Območna enota Maribor

Dean Damjanovič, dr. Andrej Magdič, dr. Eva Sapač

Stavbna dediščina vojaštva v Mariboru

Pokrajinski arhiv Maribor in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, 2024

Slika na naslovnici:

Litografija kadetnice z iglo in tonskih tiskom (Gradec, sr. 19. stol.)

(Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1806, Zbirka gradbenih načrtov, mapa 15)

Dean Damjanovič, dr. Andrej Magdič, dr. Eva Sapač

Stavbna dediščina vojaštva v Mariboru

Pokrajinski arhiv Maribor in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor
2024

Dean Damjanović, dr. Andrej Magdič, dr. Eva Sapač

Stavbna dediščina vojaštva v Mariboru

Strokovna sodelavca: Leopold Mikec Avberšek, Sabina Lešnik

Izdala in založila: Pokrajinski arhiv Maribor in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije,
Območna enota Maribor

Odgovarjata: mag. Nina Gostenčnik (Pokrajinski arhiv Maribor), Sjetlana Kurelac (ZVKDS, OE Maribor)

Lektoriranje: dr. Ana Šela

Grafično oblikovanje in prelom: Marko Bilič

Tisk: Versaprint d.o.o., Pesnica pri Mariboru

Naklada: 500 izvodov

Brezplačen izvod

ISBN: 978-961-7191-03-5

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Univerzitetna knjižnica Maribor

728:355(497.4Maribor)

DAMJANOVIĆ, Dean

Stavbna dediščina vojaštva v Mariboru / Dean Damjanović, Andrej Magdič, Eva Sapač. - Maribor :
Pokrajinski arhiv : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, 2024

ISBN 978-961-7191-03-5

COBISS.SI-ID 206308867

Stavbna dediščina vojaštva v Mariboru

Prostor današnjega Maribora ima s svojo pomembno vojaško strateško lego pred vhomom v Dravsko dolino in na križišču nadregionalnih prometnih poti bogato vojaško tradicijo. Najstarejši vojaški objekti ležijo na desnem bregu Drave. Na skrajno vzhodnem obronku Pohorja, ki ga danes poznamo pod imenom Poštela, je bila v 9. ali 8. stoletju pred našim štetjem zgrajena mogočna utrdba z več kot kilometer dolgim obrambnim okopom, ki je nadzorovala severno Dravsko polje in zapirala dostop v Dravsko dolino s Panonske nižine. Mogočni obrambni okop, ki priča o izjemni moči in vplivu »poštelskih knezov«, je še danes ohranjen več metrov visoko.

O vojaškem pomenu mariborskega območja priča srednjeveško ime mesta, *Marchburg*, ki pomeni »grad v Marki« ali tudi »mejni grad«. Mesto je ime dobilo po gradu, v 12. stoletju postavljenem na griču, danes znanem kot Piramida. Ostanki zidovja, porušenega v 18. stoletju, in temelji grajskih stavb so bili razkriti med arheološko raziskavo leta 2010, danes pa so na mestu odkritja predstavljeni javnosti. Strateški pomen griča so ljudje poznali že vsaj v rimski dobi, kamor časovno umeščamo najstarejše arheološke ostaline, najdene na Piramidi.

V 13. stoletju je tudi mesto, ki se je razvilo ob ugodnem naravnem prehodu čez reko Dravo, z gradnjo pravokotnega obrambnega obzidja dobilo karakter vojaške utrdbe. Leta 1478 so po naročilu cesarja Friderika III. v severovzhodnem vogalu obzidanega mesta začeli graditi mestni grad, ki stoji še danes. Mesto je bilo dodatno močno utrjeno v 16. stoletju z gradnjo številnih obzidnih utrdb. Med njimi so Sodni in Vodni stolp ter Grajska bastija na vogalih obzidja, ki so se kot priča časa, ko je bil Maribor mogočna utrdba, ohranile do današnjih dni.

Z vojaškimi reformami v obdobju cesarice Marije Terezije po letu 1740 se je v večjih mestih na Slovenskem, kakor tudi drugod v cesarstvu, začela gradnja vojašnic oz. kasarn, stavbnih kompleksov, ki so služili za stalno nastanitev vojaških enot in njihovo opremo ter za potrebe njihovega izobraževanja.

V drugi polovici 18. stoletja so v Mariboru, podobno kot tudi v drugih večjih mestih, za potrebe vojaštva preuredili stavbe nekdanjih samostanov in cerkva, ki so bili nacionalizirani v sklopu t. i. jožefinskih reform. Tako so leta 1773 del razpuščenega baročnega jezuitskega samostana s cerkvijo sv. Alojzija preuredili v vojašnico, kjer je ostala vse do leta 1859.

Glavna ali Dravska kasarna v tem času je bila v kompleksu minoritskega samostana in sosednjem dvoru razpuščene Žičke kartuzije.

Po zmagi nad Napoleonom leta 1815 je cesarstvo izdatke za vojaštvo zelo zmanjšalo in racionaliziralo ter se osredotočilo predvsem na revolucionarna gibanja na območjih znotraj cesarstva, poseljenih z Italijani. Posledično v mestu v prvi polovici 19. stoletja, kakor tudi drugod v cesarstvu, ni bilo zgrajene nove vojašnice. Tako je bila posadka 47. pešpolka (imenovanega »mariborski«), ki je leta 1817 dobila domicil v Mariboru, nastanjena po različnih, že obstoječih vojaških objektih.

Za arhitekturo vojašnic je bilo pomembno leto 1848, ko se je država po zatrtju revolucij lotila preurejanja vojske, s čimer se je pojavila potreba po gradnji sodobnejših vojašnic. Najpomembnejši vzor za gradnjo vojašnic so bili kompleksi treh dunajskih vojašnic (Arsenal, vojašnica Franca Jožefa in vojašnica prestolonaslednika Rudolfa), katerih načrte so izdelali najuglednejši arhitekti tistega časa. Mesta vojašnicam niso

nasprotovala, saj je vojska v mestu ugodno vplivala na razvoj ekonomije, predvsem na razvoj obrti, trgovine in gostinstva.

Z izgradnjo Južne železnice, ki je povezala cesarsko prestolnico Dunaj s tržaškim pristaniščem, se je v Mariboru sredi 19. stoletja začelo novo obdobje urbanističnega razvoja, tesno povezanega z razmahom industrije. Ugodna prometna lega Maribora na križišču osrednje in koroške trase južne železnice ter pomembnem cestnem križišču ni ugodno vplivala le na razvoj industrije. Maribor je kmalu pridobil tudi pomembno vojaško-strateško vlogo, zato se je v mestu v naslednjih letih znatno povečalo število vojaških objektov. Pred koncem 19. stoletja je Maribor imel eno največjih vojašnic v tem delu cesarstva.

Vojašnice

Vojska je v Mariboru gradila zlasti tri vrste vojašnic: pehotne oz. infaterijske, topniške oz. artilerijske in domobranske oz. brambovske.

1 KONJENIŠKA VOJAŠNICA

2 KADETNICA

3 MESTNA PEHOTNA VOJAŠNICA

4 TOPNIŠKA VOJAŠNICA

5 DOMOBRANSKA VOJAŠNICA

6 OSKRBOVALNO SKLADIŠČE

1 Konjenski vojašnica

Konjenski vojašnice, ki so jih začeli graditi najprej, so morale imeti ob prostorih za vojake tudi jahalnice in večje hleve, česar v starih vojašnicah, umeščenih v mesta, ni bilo mogoče zagotoviti. Leta 1864 so na Taboru (med Jezdarsko in Žolgarjevo ulico) v takratnem predmestju zgradili prvo večjo vojašnico. Obstajala je do leta 1928, ko je na tem območju začela delovati tekstilna tovarna, v delu obodnih poslopih pa so uredili še danes ohranjena civilna stanovanja. Konjenski vojašnica je bila zasnovana kot paviljonski sistem z obodnima simetričnima enonadstropnima bivalnima stavbama. Med njima so zgradili veliko štiritraktno poslopije, v katerem so bili konjski hlevi. Do konca stoletja so znotraj kompleksa zgradili še skladišča ter lope za vozove. Leta 2009 so za potrebe stanovanjske gradnje podrli vse preostale vojaške objekte.

Slika 1: Konjenski vojašnica, razglednica, [1914], poslana 1915 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693 Zbirka fotografij in razglednic, sign. SI_PAM/1693/001/014/004_00001)

Slika 2: Stavba nekdanje konjenski vojašnice, stanovanjski objekt v Jezdarski ulici (dokumentacija ZVKDS OE Maribor)

2 Kadetnica

V letih 1853–1856 so na ravnici pod Pohorjem zgradili stavbo nove vojaške pehotne šole, obdane z razsežno parkovno ureditvijo. Izjemno monumentalno tritraktno in trinadstropno stavbo v obliki črke H so zgradili pod vplivom in po vzoru dunajskega Arsenala. Med letoma 1870 in 1894 je bila stavba namenjena pehotni vojašnici. Leta 1894 so jo ukinili, stavba pa je postala domovanje pehotne kadetnice.

Slika 3: Pehotna kadetnica, razglednica, [1910]
(Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693 Zbirka fotografij in razglednic,
sign. SI_PAM/1693/001/014/001_00005)

Slika 4: Nekdanja kadetnica, sedaj Vojašnica generala Maistra
(dokumentacija ZVKDS OE Maribor)

3

4

3 Mestna pehotna vojašnica

Med letoma 1894 in 1903 so kot nadomestilo za pehotno vojašnico, ki se je morala umakniti iz stavbe pod Pohorjem, kjer je dobila prostore pehotna kadetnica, na desnem bregu Drave, v jugovzhodnem delu Tabora, ob križišču nekdanje Tržaške ceste in koroške železniške proge zgradili nov kompleks mestne pehotne vojašnice odprtega paviljonskega tipa. Postavili so enonadstropen paviljon za častnike in dve veliki dvonadstropni simetrično postavljeni stavbi za namestitev vojakov, ki sta imeli talni ploskvi v obliki črke E. Do leta 1903 so zgradili še skladišča za vozove, na jugozahodnem delu pa še dvonadstropno skladišče.

Skladišče je edina danes ohranjena stavba tega vojaškega kompleksa, preostale so leta 1991 podrli. Danes se v teh prostorih nahaja sedež Karitasa in Rdečega križa.

Slika 5: Pehotna vojašnica, razglednica, [1908]

(Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693 Zbirka fotografij in razglednic, sign. SI_PAM/1693/001/014/003_00003)

Slika 6: Skladišče nekdanje mestne vojašnice, Karitas in Rdeči križ ob Ljubljanski ulici (dokumentacija ZVKDS OE Maribor)

4 Topniška vojašnica

Na velikem ograjenem pravokotnem območju med današnjo Ljubljansko, Fochovo in Beograjsko ulico ter Ulico Pariške komune je bila med letoma 1904 in 1908 zgrajena topniška vojašnica. Jedro od približno 20 stavb različnih velikosti sta tvorili dolgi podkleteni dvonadstropni stavbi s historično oblikovanimi fasadami. Na južni strani so postavili pritlična pomožna poslopja, med katerimi je najbolj izstopala jahalnica s polkrožno dvokapno streho. Na severnem robu vojašnice so ob obodu zgradili več bivalnih poslopij in večje dvonadstropno skladišče za opremo. Slednje je edini izvorni del stavbnega kompleksa, ki se je ohranil do danes (slika 8).

Leta 1991 je celoten kompleks izgubil svojo prvotno namembnost. Na osnovi Ureditvenega načrta za srednješolski center ob Ljubljanski ulici iz leta 1994 je bil na prostoru nekdanje vojašnice zgrajen nov Center srednjih šol. Ohranjen je bil obstoječi park kot velika rekreativna zelena površina, namenjena dijakom in ostalim meščanom. Večino manj kakovostnih delov območja vojašnice so porušili, osrednja, ključna

Slika 7: Topniška vojašnica, razglednica, okoli 1910
(Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693 Zbirka fotografij in razglednic, sign. SI_PAM/1693/001/014/005_00001)

objekta, ki si sledita v smeri vzhod-zahod, pa sta bila prenovljena in dozidana za potrebe srednješolskega izobraževanja: za arhitekturo Srednje tekstilne šole v Mariboru (danes SŠOM) so arhitekti J. Zadavec, E. Jalšovec, B. Černe, B. Čepič leta 1996 prejeli Plečnikovo medaljo. J. Zadavec in B. Čepič sta načrtovala tudi prenovo in novogradnjo Srednje živilske šole v letih 1997–1999 (danes IC Piramida Maribor). Območje Parka mladih je primer uspešne revitalizacije in integracije vojaškega kompleksa.

Slika 8: Stavba nekdanjega skladišča topniške vojašnice ob Ulici Pariške komune (dokumentacija ZVKDS OE Maribor)

5 Domobranska vojašnica

Prva domobranska vojašnica na Slovenskem je nastala v Mariboru. Domobranstvo se je v habsburški monarhiji začelo razvijati po letu 1808 kot posledica vojaških reform na začetku 19. stoletja oz. v obdobju vojn s Francozi. Domobranstvo so zasnovali kot vojaško inštitucijo, ki je dopolnjevala redno vojsko. Komplex so začeli graditi po letu 1863, vzhodno od mestnega središča in severno od železniške proge v Melju.

Slika 9: Domobranska vojašnica, razglednica, 1915 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693 Zbirka fotografij in razglednic, sign. SI_PAM/1693/001/014/002_00003)

Nekdanji mlin na zahodnem robu območja so prezidali in povečali, na prehodu v 20. stoletje pa so ob obodu območja zgradili številna eno- in dvonadstropna paviljonska poslopja. Med temi najbolj izstopa dvonadstropna stavba na južni strani območja ob Ulici heroja Šaranovića, ki ima na fasadah izdelane bogate neogotske elemente. Meljska vojašnica je pomembna zaradi urbanistične in arhitekturne zasnove in fasadnih detajlov ter v slovenskem prostoru predstavlja enega redkih kvalitetnih primerov vojašniškega kompleksa iz časa historizma. Danes se nam območje nekdanje vojašnice, kljub ohranjenim stavbam, kaže v klavni podobi s parcialnimi posegi in z neurejenim parkiriščem.

Območje meljske vojašnice je prav tako kraj pomembnih zgodovinskih dogodkov. Na tem mestu je 1. novembra 1918 general Rudolf Maister Maribor razglasil za posest jugoslovanske države in prevzel vojaško poveljstvo nad mestom in mejnim območjem na Štajerskem. Hkrati je iz meljske vojašnice kot zbirnega taborišča, obdanega z bodečo žico, nemški okupator v času od leta 1941 do 1945 izgnal ali prisilno mobiliziral več kot 80.000 Slovencev.

Slika 10: Pogled na nekdanjo domobransko vojašnico ob Ulici kraljeviča Marka (dokumentacija ZVKDS OE Maribor)

6 Oskrbovalno skladišče

Oskrbovalna skladišča so bila grajena ločeno, a v bližini vojašnic in železniške proge zaradi lažje logistične povezave. V Mariboru je ob koncu 19. stoletja zrasel kompleks objektov med Koroško progo in konjeniško vojašnico ob današnji Jezdarski ulici na Taboru. V neposredni bližini so bile še artilerijska in pehotna vojašnica. V tem kompleksu so na obodih območja zgradili večji stavbi za nastanitev osebja in ob južni strani mogočno trinadstropno žitno skladišče. Zraven stojijo še trije manjši objekti nekdanje hladilnice, pekarnar ter skladišča postelj. Kompleks od leta 1991 ne opravlja svoje prvotne namembnosti. Zapuščene stavbe je leta 1994 zasedla (skvotirala) tedanja mlajša generacija.

Množica ustvarjalnih ljudi, ki v njih deluje na področju kulture, izobraževanja, športa, sociale itd., se je glede na odnos do stavbne dediščine izkazala za odličnega varuha dediščine. Vse stavbe razen objekta za namestitev osebja so se ohranile brez bistvenih sprememb.

Slika 11: Oskrbovalno skladišče, razglednica, pred 1904 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1702 Zbirka albumov fotografij in razglednic, TE 17/2)

Slika 12: Nekdanje skladišče – hladilnica ob Žitni ulici (dokumentacija ZVKDS OE Maribor)

Seznam literature:

- SAPAČ Igor, LAZARINI Franci, Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 2015.
- KLADNIK Matjaž, Maribor in vojaška infrastruktura od sredine 19. stoletja do konca prve svetovne vojne, *Annales, Ser. his. sociol.* 29 (2019), str. 405–424.
- MATJAŠIČ FRIŠ Mateja, KLADNIK Matjaž, Maribor med obema vojnama in vprašanje vojaške infrastrukture, *Studia Historica Slovenica* 21 (2021), str. 789–824.

Fotografija kadetnice, [60. leta 19. stoletja]
(Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1889, Zavod za urbanizem Maribor, TE 47/167)

ISBN 978-961-7191-03-5

9789617191035